

VSEBINA

Predgovor	7	O skici zemljevida	392	
Uredniško pojasnilo k prevodu	10	Viri in raziskave o zgodovini, književnosti in jeziku Avstrije ter njenih kronovin	394	
Nemški jezikovni otok na Kočevskem.				
Zgodovina in narečje, življenjske razmere, šege in navade, pripovedke, pravljice in pesmi				13
Predgovor	17	Adolf Hauffen:		
Vsebina	20	O narodopisju Kočevarjev	397	
I. Lega in struktura jezikovnega otoka	24	Študije	409	
II. O izvoru Kočevarjev in zgodovini	28	Petr Lozoviuk:		
III. Kočevarsko narečje	35	Adolf Hauffen in njegova »etnografija jezikovnih otokov«	411	
IV. Življenjske in družbene razmere ter viri zaslужka	44	Anja Moric:		
V. Noša in gradnja hiš	51	Pesemsko izročilo Kočevske: od posameznih zapisov pesmi do zbirke Adolfa Hauffna	417	
VI. Šege in navade, vraževerja in miti	59	Anja Moric:		
VII. Pravljice, povedke in ljudske pripovedke	76	Nemški »jezikovni otok« ali mešano jezikovno območje?: večjezikovne prakse na Kočevskem	441	
VIII. Ljudske pesmi	92	Anja Moric:		
Ekskurzi	110	Kočevarske himne – vloga kočevarske pesmi od 19. stoletja do danes	459	
1. Zastopanost koncepta »nikoli« v ljudski pesmi	110	Marija Klobčar:		
2. Ti si moja, jaz sem tvoj	115	»Liəbai shünə schain«, Ljubo sonce, sij – Pesmi Kočevarjev kot pričevanja o posebni zgodovinski izkušnji	481	
3. Rože na grobovih	117	Marjetka Golež Kaučič:		
i. Nabožne pesmi in legende: št. 1–43	121	Kočevarske in slovenske balade – kulturno in jezikovno prežemanje	517	
ii. Balade in ljubezenske pesmi: št. 44–101	179	Zmaga Kumer:		
iii. Pesmi k šegam in navadam ter šaljive in otroške pesmi: št. 102–168	277	Kočevarska ljudska pesem o ptičici svarilki in njene slovenske predloge	559	
Pojasnila in opombe k posameznim pesmim s priložnostnimi raziskavami o zgodovini	331	Saša Babič:		
I. Nabožne pesmi in legende: št. 1–43	333	Folklorni obrazci v delu Adolfa Hauffna	569	
II. Balade in ljubezenske pesmi: št. 44–101	345	Nemški jezikovni otok na Kočevskem	569	
III. Pesmi k šegam in navadam, šaljive in otroške pesmi: št. 102–168	371	Helena Ložar-Podlogar:		
Popravki in dopolnila	379	Tradicionalna svatba na Kočevskem.		
Seznam literature o Kočevarjih v časovnem zaporedju	382	Kritični pretres virov	575	
Seznam za opombe uporabljenih etnografskih spisov	383	Stvarno in imensko kazalo	600	
Stvarno kazalo	386	Summary	608	

PREDGOVOR

Podobno kot viri o Slovencih, nastali v 19. in začetku 20. stoletja, ko je ozemlje Republike Slovenije upravno sodilo pod avstro-ogrsko monarhijo, so (bila) tudi etnografska dela o Kočevski in Kočevarjih, ki so izšla v nemškem jeziku (npr. Hacquet, Elze, Hauffen idr.), do nedavnega malodane spregledana. Razloge za to lahko iščemo zlasti v razvoju slovenske etnologije in poudarkih, ki jim je le-ta skozi različna obdobja posvečala pozornost (Kropej Telban in Slavec Gradišnik 2016: 7–8), pa tudi v metodološkem nacionalizmu, ki je v ospredje raziskovalnega zanimanja postavljajal predvsem nacionalno, tj. tisto, kar je bilo razumljeno kot »slovensko«, zaradi česar »nemška« Kočevska do pred nekaj desetletji ni bila predmet resnejšega zanimanja slovenskih etnologov in folkloristov.¹ Tako tudi, z izjemo knjige Wilhelma Tschinkla *Gottscheer Volkstum* (1931), ki je v slovenskem prevodu izšla leta 2004 (Florjančič in Stanonik 2004), in knjižice s prevedenimi odlomki posameznih etnografskih in leposlovnih tekstov *Kočevar ima samo eno domovino* (Müller 2014), študije o Kočevski, zapisane v nemškem jeziku, niso prevedene v slovenščino. Manko raziskav pa tudi dostopnosti etnografskih virov v slovenskem jeziku je spodbudil nastanek tega dela.

Knjiga *Pesemsko izročilo Kočevske* vsebuje prevod monografije Adolfa Hauffna *Nemški jezikovni otok na Kočevskem. Zgodovina in narečje, življenjske razmere, šege in navade, pripovedke, pravljice in pesmi* iz leta 1895, članek istega avtorja (iz leta 1896), v katerem je objavil dodatne pesmi in informacije, ki jih je prejel po izidu svoje knjige, ter devet znanstvenokritičnih študij, ki osvetljujejo vsebino in zgodovinske okoliščine nastanka Hauffnovega dela ter s tem pesemsko izročilo območja širše Kočevske postavljajo v širši kontekst.

Hauffnova knjiga je prva sistematična etnografska študija območja Kočevske in hkrati prva obsežna zbirka kočevarskih ljudskih pesmi. Izdana je bila v nemškem jeziku in je vse do izida v pričujoči znanstvenokritični izdaji – 129 let – ostala neprevedena v slovenski jezik. Deloma zaradi neprepoznavanja njenega pomena za historične etnološke raziskave Kočevske in Slovenije, deloma pa zato, ker med strokovnjaki ni bilo interesa, da bi se izjemno zahtevnega in zamudnega projekta lotili. Z izdajo pričujoče publikacije so etnografske in folklorne značilnosti Kočevske umeščene na zemljevid slovenske etnologije in folkloristike in je omogočeno njihovo nadaljnje raziskovanje in primerjalne

Znanstveniki so namreč kot enoto preučevanja večinoma dojemali »slovensko etnično ozemlje«, ob tem pa ignorirali tam živeče ne-slovenske etnične skupine. Po drugi strani so tudi nemško govoreči raziskovalci še desetletja po koncu druge svetovne vojne ostali ujetniki ideologije »nemških jezikovnih otokov« (Weber-Kellermann 1959). Zato je nujno vire ponovno kritično in z distanco premisliti. Izmed slovenskih etnologov se je z območjem Kočevske poglobljeno ukvarjala samo Marija Makarovič (2005, 2008, 2010), ostali prispevki so zgolj segmentarni (Marolt 1939; Ložar-Podlogar 1993; Stanonik 2004, Šmitek 1981 itd.), avstrijskih in nemških avtorjev pa je več. Nasprotno so se slovenski zgodovinarji Kočevski bolj posvečali (npr. Ferenc 1992, 2005; Mačkovšek 1939 idr.).

študije. To je nenazadnje pomembno tudi zaradi dejstva, da so zaradi preselitve domala celotnega kočevskega prebivalstva (t. i. kočevskih Nemcev) v letih 1941/42, ki je povzročila skorajšnje izginotje kulturne dediščine tega območja, drugi viri o načinu življenja na Kočevskem iz obdobja pred vojno vse težje dostopni.

Ker je od objave izvirnika preteklo skoraj trinajst desetletij, je bilo treba nekatere koncepte, ki jih uporablja avtor in so bili sestavni del časa, v katerem je njegova knjiga nastala (zlasti npr. »jezikovni otok«), ponovno premisliti. Temu so namenjena poglavja v znanstvenokritičnem delu te izdaje. Študije se osredinjajo na zbirko kočevarskih ljudskih pesmi, ki je bila temeljni del Hauffnove monografije, a hkrati podajajo tudi širše kritične premisleke. Petr Lozoviuk Hauffnovo »etnografijo jezikovnih otokov« umesti v širši zgodovinski kontekst, pri čemer opozori na doprinos tako izvedenih terenskih raziskav, ki so danes bogat vir podatkov za etnologe in folkloriste, hkrati pa tudi na pomanjkljivosti »uporabne etnografije« oz. njene dovzetnosti za to, da postane orodje za doseganje političnih ciljev. Izpostavi tudi pomen Hauffnovega dela na Kočevskem in širše za razvoj etnologije na Češkem. Anja Moric v treh poglavjih nadaljuje s kritičnim premislekom o konceptu »nemških jezikovnih otokov«, pri čemer se osredotoči na območje Kočevske. S primeri pokaže, da jezikovna in nacionalna podoba Kočevske v različnih zgodovinskih obdobjih nista bili enoznačni. Analizira rabo kočevarskih ljudskih pesmi v procesu izgradnje narodnih identitet na Kočevskem, Hauffnovo delo kritično ovrednoti in ga umesti v širši kontekst zbiranja in razumevanja ljudskih pesmi na Kočevskem. Marija Klobčar razmišlja o duhovnih, časovnih in mišljenjskih razsežnostih kočevskega pesemskega izročila, ki nemara celo prinaša odgovor na vprašanje o izvoru Kočevarjev. Marjetka Golež Kaučič tekstualno analizira izbrane kočevarske balade in jih vzporeja slovenskim različicam. Opozori na jezikovno in kulturno prežemanje obeh izročil, kateremu se posveča tudi sestavek Zmage Kumer, ki prehajanja pesmi med govorce različnih jezikov ponazori s primerom pesmi *Ptičica svarilka*. Saša Babič analizira folklorne obrazce (vremenske paremije, izštevanke, uganke in evfemizme), ki jih je na Kočevskem zabeležil Hauffen, in opozori na pomen Hauffnove zbirke pri začetku zbiranja kočevskega folklornega gradiva. Prispevek Helene Ložar-Podlogar pa poda celovit pregled virov o ženitovanjskih šegah na Kočevskem, ki se jim je dokaj obsežno posvetil tudi Hauffen.

Pričujoče delo v smislu celostne analize širokega polja, ki ga je s svojo študijo odprl Adolf Hauffen, ne more biti popolno. Predvsem za preučevanje kočevskega narečja, šeg, stavbarstva in bivanja ostaja odprtega še veliko raziskovalnega prostora. Študija bo dosegla svoj namen, če bo pri raziskovalcih različnih znanstvenih disciplin spodbudila zanimanje za te in podobne tematike, (ljudskim) pevcem pa olajšala kulturno poustvarjanje kočevskega ljudskega pesemskega izročila.

S knjigo *Pesemsko izročilo Kočevske* je skoraj 130 let po izidu etnografske študije in zbirke kočevarskih pesmi Adolfa Hauffna zakladnica pesemskega izročila območja širše Kočevske, zapisana večinoma v kočevarskem narečju, dostopna tudi v slovenskem jeziku. Poleg prevoda knjige *Nemški jezikovni otok na Kočevskem. Zgodovina in narečje, življenjske razmere, šege in navade, pripovedke, pravlјice in pesmi* delo vsebuje tudi devet znanstvenokritičnih študij sedmih avtorjev, ki kočevarsko pesemsko izročilo obravnavajo iz etnološkega, folklorističnega in zgodovinskega vidika. Knjiga je hkrati prvi prevod celotne pesemske zbirke iz kateregakoli tujega jezika v slovenščino.

Dr. Daša Ličen

Knjiga *Pesemsko izročilo Kočevske* se umešča na presečišče etnologije, zgodovine in folkloristike in bralstvu ponuja povsem nov vpogled v slabo poznan del zgodovine območja današnje Slovenije – Kočevsko. Uspešno poseže onkraj ustaljenih narativov o medvedih, Nemcih in bolečih spominih na drugo svetovno vojno, saj pokaže, da je Kočevska, skupaj s svojimi nekdanjimi in sedanjimi prebivalkami in prebivalci, še veliko več. [...] Posebno svežino knjigi in raziskovalnemu polju, v katerega se umešča, zagotavlјata dve lastnosti. Prvič, *Pesemsko izročilo Kočevske* bralstvu daje občutek, da čas teče. Ne sloni na desetletja prevladujočem etnološkem »nekoč«, čeprav obravnava prav v takem duhu spisana etnografska besedila. Z drugimi besedami, zgodovino vidi kot polno sprememb, ne pa kot enolično in nespremenljivo obdobje. Drugič, knjiga uspešno kontekstualizira Kočevsko tudi v prostorskem smislu. Nekdanja habsburška monarhija oziroma Srednja Evropa kot taka je vseskozi poudarjena kot širši dom Kočevarjev in Kočevark. Avtorice in avtorji obravnavane skupnosti ne razumejo kot izolirane, povsem odmaknjene enote, kot otoka, temveč poudarjajo njeno izpostavljenost vplivom sosednjih skupnosti, a tudi širše Evrope. Na ta način knjiga uspešno presega dosedanje narative, ki Kočevsko razumejo zgolj skozi prizmo nacionalnih nasprotij, kar zamegljuje vpogled v druge zanimivejše in pomembnejše dinamike Kočevske in njenega prebivalstva.

Dr. Marjeta Pisk

Znanstvenokritična izdaja dela *Nemški jezikovni otok na Kočevskem. Zgodovina in narečje, življenjske razmere, šege in navade, pripovedke, pravlјice in pesmi* Adolfa Hauffna zvesto sledi izvirniku iz leta 1895, a ga daleč presega. Ne prinaša le poglobljenega vpogleda v etnološko in folkloristično podobo zaradi zgodovinskih okoliščin danes maloštevilčne kočevarske skupnosti, pač pa gre za prvi prevod celotne zbirke ljudskih pesmi iz tujega jezika v slovenščino. Izdaja pronicljivo presega časovno zamejenost izvirnika in ga umešča v širše področje raziskav tako folkloristike in etnologije kot tudi sodobnih prevpraševanj t. i. »težavne« dediščine. V monografiji se živoplastno razpira paleta podob, dolgo zastrtih zaradi jezikovnih pregrad in zaradi metodološkega nacionalizma, ki je prežemal raziskovalne strategije v preteklih dveh stoletjih. Kočevarska pesemska tradicija ni prikazana zgolj kot dokaz etničnosti in s tem razločevanja od okolja, pač pa je opremljena z devetimi študijami in prvotno konceptualiziran »jezikovni otok« umešča v širšo Kočevsko, posredno pa v celotno avstro-ogrsko monarhijo. Ljudska pesemska tradicija se izrisuje v svoji procesualnosti in dinamičnem ohranjanju: v njej se prepletajo sledi iz prvotnega okolja naseljencev, prvine, prevzete iz stikov s slovensko govorečimi prebivalci, in odsevi daljnih poti, ki so jih prehodili kočevarski krošnjariji.